

Kučeráková, Kristína; Beljak, Ján

Archeologický výskum v mincovni Kremnica v rokoch 2010–2014

Archaeologia historica. 2016, vol. 41, iss. 1, pp. 193-210

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/AH2016-1-11>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135215>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V MINCOVNI KREMNICA V ROKOCH 2010–2014

KRISTÍNA KUČERÁKOVÁ – JÁN BELJAK

Abstrakt: Mincovňa Kremnica, postavená v priestore hradobného systému mesta Kremnica, predstavuje nasledovníka najstaršej mincovne v starom komorskom dvore. Jeden z najstarších nepretržite produkujúcich podnikov na svete si počas svojej existencie vyžadoval početné prestavby. Posledné úpravy, realizované v rokoch 2010–2014, priniesli okrem pozostatkov novovekých architektúr aj poznatky o stredovekom opevnení mesta Kremnica. Vo východnej časti južného nádvorja, tzv. nového komorského dvora, sa doložil bližšie neurčiteľný stredoveký múr. Vo východnom krídle zo záveru 19. storočia boli objavené poškodené murivá mestského opevnenia zo začiatku 15. storočia a torzá veže barbakanu z druhej štvrtiny 16. storočia.

Průčové slová: vrcholný stredovek – raný novovek – Kremnica – mincovňa – mestské opevnenie – barbakan.

Fragmentary Architecture Found in the Kremnica Mint during the Excavations in 2010–2014

Abstract: The Kremnica mint was built within the medieval fortification of the town as a successor of the oldest mint located in the old chamber court. It is one of the oldest establishments in operation in the world. The mint has been rebuilt several times. The latest reconstruction in the years 2010–2014 brought, apart from information about modern-age mint architecture, also a new insight into the medieval fortification of Kremnica. A medieval wall was excavated in the eastern part of the south mint court (“the new chamber court”). Some damaged masonry, part of the medieval fortification erected in the early 15th century, was unearthed in the eastern wing from the end of the 19th century, along with the remains of a barbican from the second quarter of the 16th century.

Key words: high Middle Ages – early modern period – Kremnica – mint – town fortification – barbican.

Pôvodne stredoveké mesto Kremnica sa nachádza v údolí Kremnických vrchov, kadiaľ pretekajú Kremnický potok a riečka Bystrica so svojimi prítokmi, ktoré sa vlievajú do Hrona.

Podľa názoru niektorých odborníkov sa zlato ťažilo v Kremnici zrejme už pred obdobím vrcholného stredoveku (Horák 1965, 25). O exploatovaní kremnického zlatonosného ložiska pred 14. storočím však zatiaľ neexistujú žiadne priame údaje. Domnienku o jeho skoršej ťažbe naznačuje neskororománska Rotunda sv. Michala z obdobia okolo polovice 13. storočia. Okolo nej sa sústredilo sedem malých osád, z ktorých neskôr vznikla Kremnica (Kazimír a kol. 1978). O staršom pôvode Kremnice azda vypovedá aj správa o Hornej dedičnej štôlni z roku 1385, ktorá mala byť v tomto období už opustená (Dvořáková–Husovská 1988, 139; Šášky 1968, 7).

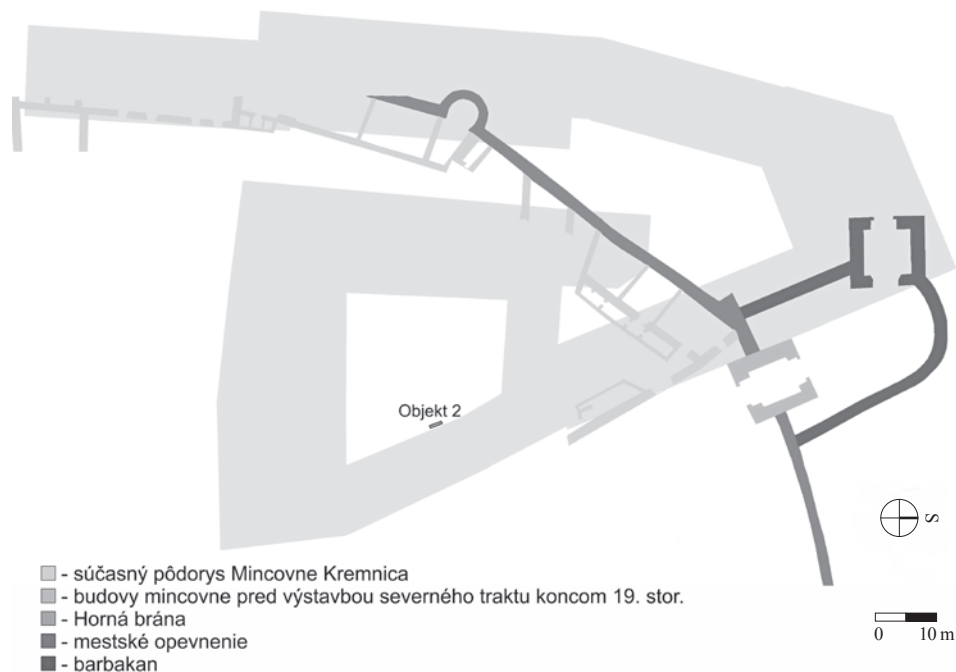
Za dôvod vzniku stredovekého banského mesta je vo všeobecnosti považovaná miestna rudná základňa s obsahom drahých kovov. Ide o rudné žily v obvodech obcí Kremnica a Kremnické Bane, pričom sa ich výbežky tiahnu aj do ďalších okolitých obcí (Horák 1965, 24). Ďalšími predpokladmi pre vznik osídlenia boli pomerne silné vodné toky a hory bohaté na drevo a kameň.

Kremnica bola konštituovaná ako mesto sedemnásteho novembra 1328, pričom sa tento dátum viaže aj so založením miestnej mincovne. Privilégium vydal kráľ Karol Róbert z Anjou pre všetkých hostí, ktorí sa v meste už usadili, alebo sa v budúcnosti usadia (Horák 1965, 23), pričom sa mali riadiť právom stanoveným v Kutnej Hore. V prvej tretine 14. storočia kráľ konsolidoval menové pomery Uhorska a zaviedol zlaté mince. Z historických prameňov nie je zjavné, kedy sa začali v mincovni produkovať kremnické dukáty, ich razba sa však spomína v zmluve o prenájme kremnickej komory z marca 1335 (Chmelík–Kianička–Kamhalová 2005, 24). Kremnica sa ako dôležitá finančno-politická základňa stala sídlom územne najväčšej Hornouhorskej banskej a mincovej komory, do ktorej patrilo územie dvanástich stolíc na čele s komorským grófom (Dvořáková–Husovská 1988, 140). Spolu s ďalšími deviatimi komorami mala na starosti správu baní a produkciu peňazí (Pauliny 1965, 182). Prvým známym komorským grófom bol Leopold, ktorý mal za úlohu realizovať snahy a opatrenia kráľa o tzv. „veľkú mincovnú reformu“ medzi rokmi 1323–1342 (Horák 1965, 29–30).

Mincovňa sa spočiatku nachádzala severne od centrálného námestia, v starom komorskom dvore pod kopcom Revolta v doline Colner (pri sútoku potokov Novej a Starej doliny), kde ležala pôvodná banícka osada Cremnychbana (Lamoš 1969, 38). Ide o tzv. Silberstreckwerhk No 1, ktorý bol využívaný ešte v roku 1889 ako Dolná valcovňa (Chmelík–Kianička–Kamhalová 2005, 30). Keďže sa na vonkajšom obvode domov na námestí vybudovali hradby (vznikli pravdepodobne niekedy v prvej štvrtine 15. storočia; obr. 1), objekty mincovne boli ešte pred požiarom v roku 1434 (Horák 1965, 43–44) premiestnené dovnútra opevnenia obklopujúceho jadro mesta, kde sa nachádzajú doteraz. Vzhľadom na bohatý arzenál zbraní v objekte možno hovoriť o určitom druhu samostatnej pevnosti v intraviláne opevneného mesta (Kazimír a kol. 1978, 48).

Podľa najstaršieho súpisu z polovice 16. storočia možno predpokladať, že už v 15. storočí mala mincovňa 30 miestností, postavených okolo centrálného dvora. Najstaršou a najvýznamnejšou gotickou časťou stavby je tzv. nový komorský dvor v juhovýchodnej časti mincovne. V západnom trakte sa nachádza renesančná hala s toskánskymi stĺpmi v dvoch radoch. Mincovňa mala pôvodne charakter obrannej bašty, zabudovanej do mestských hradieb (Chmelík–Kianička–Kamhalová 2005, 16–17). Najstaršia gotická časť mincovne bola neskôr viackrát prestavaná. Ide o renesančné i mladšie stavebné úpravy, ktorými sa budova ďalej rozširovala.

Napr. v roku 1601 kúpila mincovňa jeden z domov pri Hornej bráne a k ďalšiemu rozšíreniu priestorov došlo v 18. storočí. V roku 1780 sa zbúrala veža mestského opevnenia za budovou lúčobne. V období medzi rokmi 1802–1804 si veľkovýroba mincí vyžiadala ďalšie rozšírenie priestorov, preto sa nové technológie nainštalovali do susedného Peverlliho domu a na dvore starej valcovne na predmestí sa postavila provizórna razobňa. Stavebné úpravy skúšobne sa uskutočnili v roku 1850 kvôli novému zariadeniu na skúšanie drahých kovov (Chmelík–Kianička–Kamhalová 2005).

Obr. 1. Kremnica – Mincovňa Kremnica. Súčasný pôdorys mincovne prekrytý plánom mestského opevnenia a starších budov továrne. Zdroj plánu Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica.

Abb. 1. Kremnitz – Kremnitzer Münzhaus. Gegenwärtiger Grundriss des Münzhauses mit drübergelegter Planskizze der Stadtbefestigung und der älteren Gebäude des Münzhauses. Quelle der Planskizze Kreisdenkmalamt Banská Bystrica.

Najstarší zachovaný pôdorys mincovne v Kremnici pochádza z roku 1767 a pri jeho porovnaní s plánom z roku 1855 je možné identifikovať stavebné úpravy v zmienenom období, ktoré však neboli veľmi výrazné. Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867 nepovažovali uhorské úrady kapacitu mincovne za dostačujúcu a ich zámerom bola jej modernizácia. K uskutočneniu rekonštrukcie nakoniec došlo aj medzi rokmi 1882–1889. S mestom a súkromníkmi sa dohodol odpredaj štyroch domov, ktoré boli zbúrané, rovnako ako Horná brána a celý úsek hradieb od františkánskej veže smerom na sever (obr. 2). Výraznejšie stavebné úpravy z obdobia 20. storočia pochádzajú z obdobia po 2. svetovej vojne (Chmelík–Kianička–Kamhalová 2005).

Najstarší záchranný archeologický výskum v priestore mincovne je známy z polovice 20. storočia (Križanová 1947). Nálezy sú datované do 13.–14. storočia. Archeologický výskum tu začiatkom 21. storočia viedol aj doc. PhDr. Jozef Hoššo, CSc. Záchranný archeologický výskum v súvislosti s prestavbami mincovne realizovali v rokoch 2010 a 2013–2014 pracovníci Archeologického ústavu SAV J. Beljak a K. Kučeráková (Beljak–Kučeráková 2010; 2014).

Vyhodnotenie

Žigmund Luxemburský nariadil tzv. malým dekrétom v roku 1405 kráľovským mestám vystavať mestské opevnenia. V oblasti bankských miest na tento podnet zareagovala len Kremnica (Miňo 2011), kde sa hradby budovali zrejme medzi rokmi 1405–1426. Za horné ohraničenie obdobia výstavby mestského opevnenia sa rok 1426 považuje z dôvodu, že od tohto dáta sa už v mestských účtovných knihách nespomínajú žiadne väčšie výdavky. Keďže mincovňa už v roku 1434 fungovala v novom komplexe, možno predpokladať, že už pri výmere námestia sa počítalo s jej ochranou za hradbami (Oriško 1984, 22). Tento predpoklad potvrdzuje i smerovanie ich príhľadného úseku vedúceho k Hornej bráne, ako aj plány a veduty mesta. Na základe charakteru kremnických mestských hradieb však nemožno celkom vylúčiť, že vznikli už v 14. storočí (Oriško 1984, 79). Ide totiž o jednoduchý gotický typ fortifikačného staviteľstva používaný od druhej polovice 14. storočia, ktorý sa však nezmenil ani v nasledujúcom období.

Obr. 2. Kremnica. Uvoľnená plocha po zbúraní mestských hradieb a stará lúčobňa v juhozápadnej časti továrne pred výstavbou nového západného krídla mincovne (okolo roku 1882). Podľa Chmelík–Kianička–Kamhalová 2005, 21.
Abb. 2. Kremnitz. Freigewordene Fläche nach Abriss der Stadtmauer und das alte Scheidehaus im Südwestteil des Werks vor dem Umbau des neuen Westflügels des Münzhauses (um 1882). Nach Chmelík–Kianička–Kamhalová 2005, 21.

V účtovnej knihe Banskej Bystrice z deväťdesiatych rokov 14. storočia sa spomínajú výdavky na stavebné aktivity v Kremnici. Zo zápisu však nie je jasné, o aký druh stavby išlo. Do úvahy pripadá opevnenie kvôli ochrane komorských budov a zariadení, ktoré však stáli nielen v meste, ale aj na hrade. Za predpokladu, že išlo o výstavbu mestských hradieb, by to znamenalo, že v tom čase už na námestí stál nový komorský dvor s mincovňou. V súčasnosti však k tejto otázke nemožno zaujať jednoznačné stanovisko (Haas Kianička 2014, 240–241). V roku 1441 sa fortifikácia prvýkrát spomína v záznamoch týždenných výdavkov mesta v súvislosti s drobnými položkami na jej úpravu (Oriško 1984, 79; Šášky 1968, 53).

Charakteristikou kremnického mestského opevnenia a jeho komparáciou vo vzťahu k ďalším stredovekým banským mestám sa zaoberal M. Miňo (2011). Fortifikácia podľa neho pozostáva z lomového kameňa a potočných obliakov miestnej proveniencie a dosahuje výšku 12 m. Zvonku bola päta hradby chránená potokmi (južná a západná časť) alebo priekopou (východná časť). Drevená ochodza, prechodná okolo celého mesta, zabezpečovala prístup k štrbinovým a kľúčovým strieňňam a bola prekrytá šindľovou striedkou. Hradby neboli nikdy zosilnené parkanom (Oriško 1984, 22).

V severnej časti boli predĺžené kvôli plynulému prepojeniu na mestský hrad (Hoššo 1983). Ich súčasťou bolo deväť pravidelne rozmiestnených otvorených hranolových flankovacích a valcových/polovalcových (Oriško 1984, 22) bášť, ohraničujúcich kurtiny. Kruhová bašta v severozápadnom nároží mestského opevnenia bola zbúraná pri rozširovaní mincovne na konci 19. storočia (Oriško 1984, 78–79; obr. 2). Mestská fortifikácia zahŕňala tiež Dolnú, Hornú a Bystričtú bránu. Opevnením sa vymedzilo takmer obdĺžnikové námestie, obklopené 38 parcelami s domami. Zdokumentované je na lavírovanej perokresbe mesta z roku 1742 od B. Maylera, ktorá bola vložená do františkánskej kroniky. Nachádza sa v rímsko-katolíckej fare v Kremnici (napr. Horák 1965, obr. 85; Oriško 1984, obr. 42).

Počas archeologického výskumu v rokoch 2010–2014 sa v Mincovni Kremnica podarilo odryť pozostatky objektov, ktoré boli súčasťou mestského opevnenia. Základové torzo stredovekej fortifikácie sa doložilo v miestnosti A (múr 5). Ide o koncový úsek hradby západne od jeho napojenia na Hornú bránu (obr. 4). Múr ohraničoval severozápadnú časť mincovne, kde sa cípovito zbíhalo jej západné a východné krídlo a kde boli situované komory s krmivom a sklad dreva. Torzo objavené v rokoch 2013–2014 pôvodne ohraničovalo zo severozápadnej strany mincovne maštale. Východne od nájdenej architektúry stál výjazd z druhého, severného nádvorja, vedúci k južnej časti Hornej brány.

Táto časť opevnenia bola asanovaná v roku 1872 spolu s Hornou bránou (obr. 2) kvôli zintenzívnej doprave, čo následne umožnilo prestavbu továrne medzi rokmi 1882–1889.

Situovanie brán v kremnickom opevnení určovalo hlavné komunikačné osi mesta, pričom Horná a Dolná brána vytyčovali severojužnú cestu z Pohronia cez Turiec na Považie (Dvořáková–Husovská 1988, 141). V severnej časti mesta ústila do dnešnej Kutnohorskej ulice, kde sa na budove s popisným číslom 22 nachádza kamenný reliéf baníckych a minciarskych emblémov, premiestnený zo zrútenej Hornej brány (Šášky 1968, 57). Vstupovalo sa ňou do mestského opevnenia smerom od starého komorského dvora.

Horná brána mala podobný charakter ako dodnes stojaca Dolná brána. Ide o vežový hranolový objekt s prejazdom uzavretým zvonku spúšťacou mrežou a zvnútra vrátami (Fillová 1986, 37). Nenachádzala sa tu teda žiadna forma padacieho mosta, čo je prvok spoločný pre všetky (aj mladšie) mestské brány banských miest (Miňo 2011, 291–292).

Podobne ako príslušná časť opevnenia, aj Horná brána bola v roku 1872 zbúraná a následne koncom 19. storočia jej priestor zabrala mincovňa. Severojužná mestská komunikácia sa po jej zrútení a strhnutí príľahlého úseku hradieb presunula do hradnej priekopy (Dvořáková–Husovská 1988, 145).

Jej podoba sa zachovala na olejomalbe akademického maliara Vojtecha Angyala, ktorý rozhodným spôsobom zakročil proti zrúteniu Dolnej brány, a tiež na dobových fotografiách (obr. 3, 4). Obrázok 4 zachytáva mestskú bránu pri pohľade z juhu (od námestia) a napravo (východ) od brány neskorogotický dom na Kutnohorskej ulici číslo 4. Na fotografii je zachytená ešte jeho neskorobároková fasáda s rizalitom na pilieroch, odstránená začiatkom 20. storočia. Gotické sieňové domy

Obr. 3. Kremnica. Horná brána mestského opevnenia na dobovej fotografii z druhej polovice 19. storočia. Pohľad na juh. Podľa Oriško 1984, obr. 14.

Abb. 3. Kremnitz. Oberes Tor der Stadtbefestigung auf einer zeitgenössischen Fotografie aus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Blick nach Süden. Nach Oriško 1984, Abb. 14.

Obr. 4. Kremnica. Fotografia s vyobrazením Hornej mestskej brány. Pohľad na sever. Zdroj kópie Múzeum minci a medailí Kremnica, elektronická zbierka D. Kianička.

Abb. 4. Kremnitz. Fotografie mit Darstellung des Oberen Stadttors. Blick nach Norden. Quelle des Abzugs Münzen- und Medaillenmuseum Kremnica, elektronische Sammlung D. Kianička.

v Kremnici datované do 14. storočia si udržali svoju podobu len s menšími renesančnými úpravami, realizovanými do 17. storočia. Ťažisko novostavieb sa následne presunulo pred mestské brány, kde vznikli meštianske, najmä remeselnícke domy (avšak na staršom základe; Oriško 1984, 52).

Priamo za domom na Kutnohorskej ulici číslo 4 vedie východným smerom línia mestského opevnenia k mestskému hradu, na ktorej je zachytená drevená pavlač. Vľavo (západne) od Hornej brány sa nachádza ukončenie severného traktu mincovne, datovaného od roku 1434 až do začiatku 16. storočia, kde na vonkajšom líci vidno kamenné konzoly, ktoré sú zachované dodnes. Od nich smerom k bráne vedie východný múr mincovne, ohradzujúci kurín, vodný zdroj a stajne, ktorý ústi k budove pristavanej k západnému múru Hornej brány.

Jej zvyšky sa doložili už archeologickým výskumom pod vedením Jozefa Hošša na Kutnohorskej ulici v exteriéri východnej steny mincovne, kde je v súčasnosti naznačená na ceste. Počas výskumu v rokoch 2013–2014 sa pri výkopových prácach na Kutnohorskej ulici (pozdĺž východného krídla mincovne) nepodarilo zachytiť žiadnu stredovekú architektúru, ani podobne datované huteľné nálezy. Doložil sa však úsek hradby vedúci od Hornej brány k severnému cípu budovy. Ide o severovýchodnú časť múru 5. Našiel sa v miestnosti A, ktorej východný múr sa takmer dotýka miesta, kde bola pôvodne situovaná západná časť Hornej brány.

Mesto okrem zosilnení mestských hradieb postavilo pred Dolnú aj Hornú mestskú bránu (Hoššo 2007) renesančné barbaky, z ktorých sa zachovalo len predbránie Dolnej brány (Dvořákova–Husovská 1988, 143). Vznikli v čase nebezpečenstva tureckých nájazdov po bitke pri Moháči, kedy mestá reagovali novou vlnou fortifikačných stavieb (Miňo 2011, 294). Kremnický barbakan patrí medzi prvé protiturecké fortifikácie na území Slovenska a svojím základom vychádza ešte z obdobia vrcholného stredoveku. Vznikol bez znalosti italských bastiónových systémov, no napriek tomu už len vzdialene pripomína monumentálnu výstavbu gotického mesta (Oriško 1984, 52).

Pozostatky veže barbakanu Hornej brány sa doložili počas výskumu v rokoch 2013–2014 (múry 1–3). Keďže sa zdá, že múr 6 smeroval severne k bráne barbakanu a zároveň má podobnú konštrukciu ako jej doložené torzá (múry 1–3), je pravdepodobné, že predstavuje základové murivo západnej línie predbránia v mieste jeho pripojenia na mestskú fortifikáciu. Uvedené murivá obsahujú totiž na rozdiel od múru 5, ktorý je zvyškom staršieho mestského opevnenia z prvej štvrtiny 15. storočia, okrem lomového kameňa aj veľké okruhliaky.

Pohľad z interiéru tohto predbránia na severnú fasádu Hornej brány sa dochoval na dobovej fotografii (obr. 3), kde sú v západnej aj východnej časti zobrazené budovy priamo v jeho areáli a ktoré už dnes neexistujú. Zobrazenie budovy za priechodom Hornej brány (severným smerom; obr. 4) naznačuje, že najprv sa búral barbakan a až následne Horná brána. Priestor medzi severným priečelím Hornej brány a predpokladaným severným oblúkom barbakanu je dlhý ca 20 m a teda existencia prípadnej stavby v tomto priestore sa ukazuje ako nereálna. Možno sa domnievať, že za Hornou bránou vidno dom na križovatke Kutnohorskej ulice severne od mincovne. Na fotografii sú zachytení pravdepodobne robotníci, ktorí začínajú s rúcaním brány. Okrem uvedeného sa dochovala fotografia búracích prác na veži barbakanu (obr. 5).

K severozápadnej časti mestskej fortifikácie lemujúcej mincovňu bola v exteriéri pristavaná budova, zachytená na obr. 3 a na obr. 4. Jej strecha sa šikmo zvažovala od západného múru Hornej brány západným smerom a z východnej strany zaberala takmer celú jej šírku. Je pravdepodobné, že základy tejto stavby boli počas výskumu v rokoch 2013–2014 objavené v miestnosti B a možno ich stotožniť s múrom 4. Ten predstavuje základ severného múru uvedenej stavby, na ktorý sa napájala ďalšia budova.

Obr. 5. Kremnica. Búracie práce na bráne barbakanu Hornej brány. Pohľad na juhovýchod. Zdroj kópie Múzeum mincí a medailí Kremnica, elektronická zbierka D. Kianička.

Abb. 5. Kremnitz. Abrissarbeiten am Barbakanentor des Oberen Tors. Blick nach Südosten. Quelle des Abzugs Münzen- und Medaillenmuseum Kremnica, elektronische Sammlung D. Kianička.

Na vedute z roku 1742 (napr. Haas Kianička 2014, obr. 43) nie je v týchto miestach okrem funkčných prvkov mestského opevnenia doložená žiadna budova. Na pôdoryse mincovne z roku 1767 (Chmelík–Kianička–Kamhalová 2005, 18) v priestore, kde bola neskôr postavená budova doložená múrom 4, je s najväčšou pravdepodobnosťou zachytená bránka pre peších (medzi severným cípom mincovne a západným múrom Hornej brány). Podľa situácie zdokumentovanej na vyššie uvedených dobových fotografiách však táto bránka už pred prestavbou mincovne medzi rokmi 1882 a 1889 nemohla byť funkčná. Jej súčasťou bol južnejšie situovaný vstup, doložený na obr. 4, ktorý sa na rozdiel od bránky pre peších napája na juhozápadný roh Hornej brány. Na základe vyššie uvedeného možno konštatovať, že predmetná stavba bola postavená po roku 1767 a zanikla počas prestavby mincovne v závere 19. storočia.

Výskum v rokoch 2013–2014

V priebehu rokov 2013 a 2014 realizoval Archeologický ústav SAV pod vedením J. Beljaka a K. Kučerákovvej záchranný archeologický výskum v priestoroch východného krídla novovekého severného traktu mincovne a na severnom nádvorí (obr. 4; Beljak–Kučeráková 2014). Zároveň boli dokumentované výkopové práce v exteriéri budovy na Kutnohorskej ulici, kde sa situácie z hľadiska archeológie javili negatívne. Prevažná časť archeologických nálezov bola odkrytá vo východnom krídle. Tiež sa tu preukázalo veľké množstvo recentných zásahov. Okrem zemných prác bola počas trvania stavebných aktivít realizovaná aj rekonštrukcia vybraných architekúr v exteriéri a interiéri skúmaného priestoru. Keďže výkopové práce v mincovni bolo potrebné uskutočniť len do hĺbky ca 0,7–1,3 m, potrebnej pre účely prestavby (výmena podláh a inžinierske siete), u žiadneho z doložených murív nebola zachytená základová špára.

Východné krídlo severného traktu mincovne, v ktorom sa odkryli stredoveké nehnuteľné archeologické nálezy, pochádza z obdobia rokov 1882–1889. Objekty mincovne pôvodne (od obdobia pred rokom 1434 až do záveru 19. storočia) kopírovali mestské hradby v severozápadnej časti námestia. Pri jej rozširovaní nové objekty mincovne zabrali klinovitý pozemok medzi bývalou hradbou a potokom a prekonalí pôvodnú líniu mestského opevnenia (Chmelík–Kianička–Kamhalová 2005). Z tohto obdobia sa počas archeologického výskumu doložili takmer vo všetkých miestnostiach východného krídla severného traktu mincovne rozšírené základy múrov a pilierov, ktoré podopierali klenby. Rovnako sú datované otvory vetracieho kanála na odvetrovanie stien prúdiacim vzduchom, ktorý vysušal vlhké murivo.

Dispozícia jednotlivých miestností pred začiatkom stavebných prác v rokoch 2013–2014 zodpovedá stavu, ktorý vznikol po roku 1918. Pred ním boli miestnosti usporiadané do väčších halových priestorov so stredovými piliermi. Výnimku tvoria miestnosti v južnej časti skúmaného traktu, ktoré boli súčasťou chodbových priestorov, napojených na staršiu časť budovy z obdobia medzi rokom 1434 až 16. storočím. Priečky vybudované po roku 1918 boli pred začiatkom archeologického výskumu zbúrané. Takmer vo všetkých miestnostiach skúmaného traktu sa pred začiatkom archeologického výskumu nachádzala na povrchu betónová podlaha. Vo viacerých priestoroch v južnej časti sa pod betónom našla podlaha z pravidelne ukladaných kamenných platní, ktorá vznikla po roku 1882. Na všetkých preskúmaných plochách boli odkryté rôzne zásypové a planírkové vrstvy, ktoré pochádzajú z obdobia výstavby danej časti mincovne.

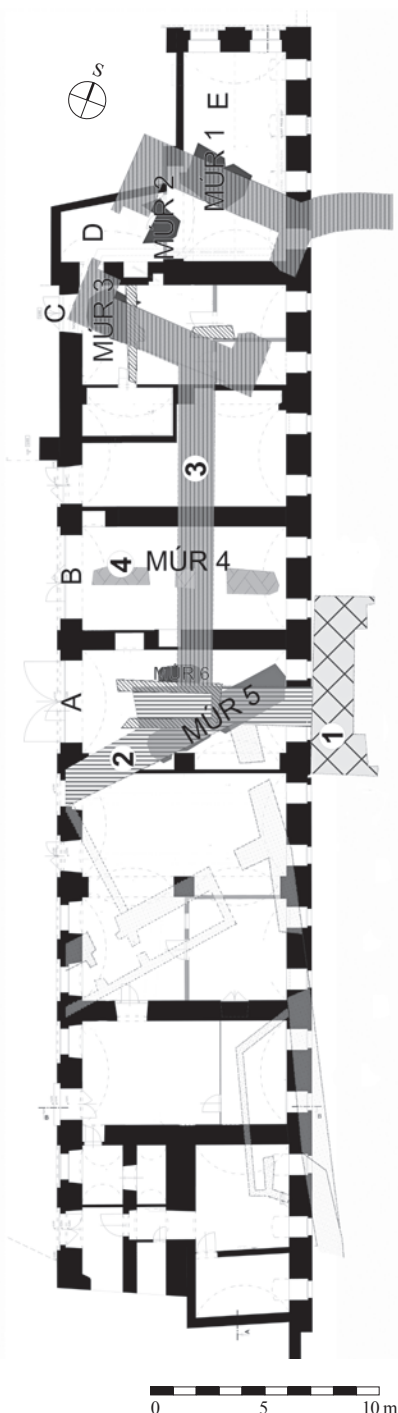
V južnej časti skúmaného priestoru východného krídla budovy sa nachádzala vodná nádrž, ktorú azda reprezentuje z prameňov známy „objekt s prívodom vody“, z južnej strany napojený na kurín. Postavené boli medzi rokmi 1767–1855. Pravdepodobne z rovnakého obdobia, príp. z rokov výstavby severného traktu, pochádza tiež odvodňovací kanál, ktorý viedol východo-západným smerom. O vzniku týchto objektov ešte pred výstavbou severného traktu (1882–1889) svedčí azda aj analógia nájdená pod podlahou Kostola Panny Márie na Štefánikovom námestí v Kremnici, ktorý bol strhnutý v roku 1880 kvôli statickej poruche spôsobenej systémom banínskych diel pod mestom (Malček–Kučeráková 2011). V skúmanom priestore sa ďalej odkryli najmä pozostatky technologických zariadení a stavebných úprav z 20. storočia.

V miestnosti A, ktorá sa nachádza v strednej časti východného krídla severného traktu mincovne, sa našli dva múry z obdobia stredoveku (obr. 6, 7). Priestor sa plošne vykopal do hĺbky približne 90 cm, okrem rezu pozdĺž západného múru miestnosti, hlbokého 100 cm. Betónová podlaha tu prikrývala planírku, pravdepodobne z obdobia prestavby budovy na konci 19. storočia. Pod ňou sa doložil stredoveký múr 5, ktorý smeroval približne od severovýchodného rohu k juhozápadnému rohu miestnosti. Architektúra bola v strednej časti poškodená výstavbou betónovej vane a vo východnej a západnej časti výstavbou východného krídla budovy. Jeho zachovaná časť mala šírku 1,8 m a dĺžku 7,4 m. Doložila sa do výšky ca 60 cm. Základová špára sa nezachytíla. Múr je postavený z väčších neopracovaných lomových kameňov, spájaných maltou. S jeho výstavbou súvisí tmavošedá zásypová vrstva so stredovekými, prevažne keramickými nálezmi, ktorá sa zachytíla pri severozápadnom a severovýchodnom okraji zachovaného muriva (obr. 8). Uvedenú architektúru možno interpretovať ako základ stredovekého múru mestského opevnenia zo 14. storočia a tmavošedá zásypová vrstva so stredovekými nálezmi, ktorá sa našla v jeho bezprostrednej blízkosti, pochádza z obdobia jeho výstavby. Východne od torza sa táto časť mestských hradieb napájala na Kutnohorskej ulici na Hornú mestskú bránu.

Okrem uvedeného sa v miestnosti A doložila ďalšia stredoveká architektúra – múr 6. Ide o pozostatok severojužnej orientácie. Nachádza sa severne od strednej časti múru 5. Takisto bol poškodený výstavbou novovekej betónovej vane a pri budovaní skúmaného traktu mincovne. Jeho zachovaná časť mala šírku 2 m a bola dlhá len 105 cm. Doložila sa do výšky približne 50 cm, pričom sa neodkryla základová špára. Múr je postavený prevažne z veľkých okruhliakov a z menších neopracovaných lomových kameňov, spájaných maltou.

Obr. 6. Kremnica – Mincovňa Kremnica. Súčasný pôdorys mincovne prekrytý plánom mestského opevnenia a starších budov mincovne, spolu s lokalizáciou murív odkrytých v rokoch 2013–2014. Zdroj plánu Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica.

Abb. 6. Kremnitz – Kremnitzer Münzhaus. Gegenwärtiger Grundriss des Münzhauses mit drübergelegter Planskizze der Stadtbefestigung und der älteren Gebäude des Münzhauses sowie Lokalisierung der in den Jahren 2013–2014 freigelegten Mauern. Quelle der Planskizze Kreisdenkmalamt Banská Bystrica.

- 1 – Horná brána
- 2 – mestské opevnenie
- 3 – barbakan
- 4 – pravdepodobne torzo zástavby v exteriéri mestského opevnenia

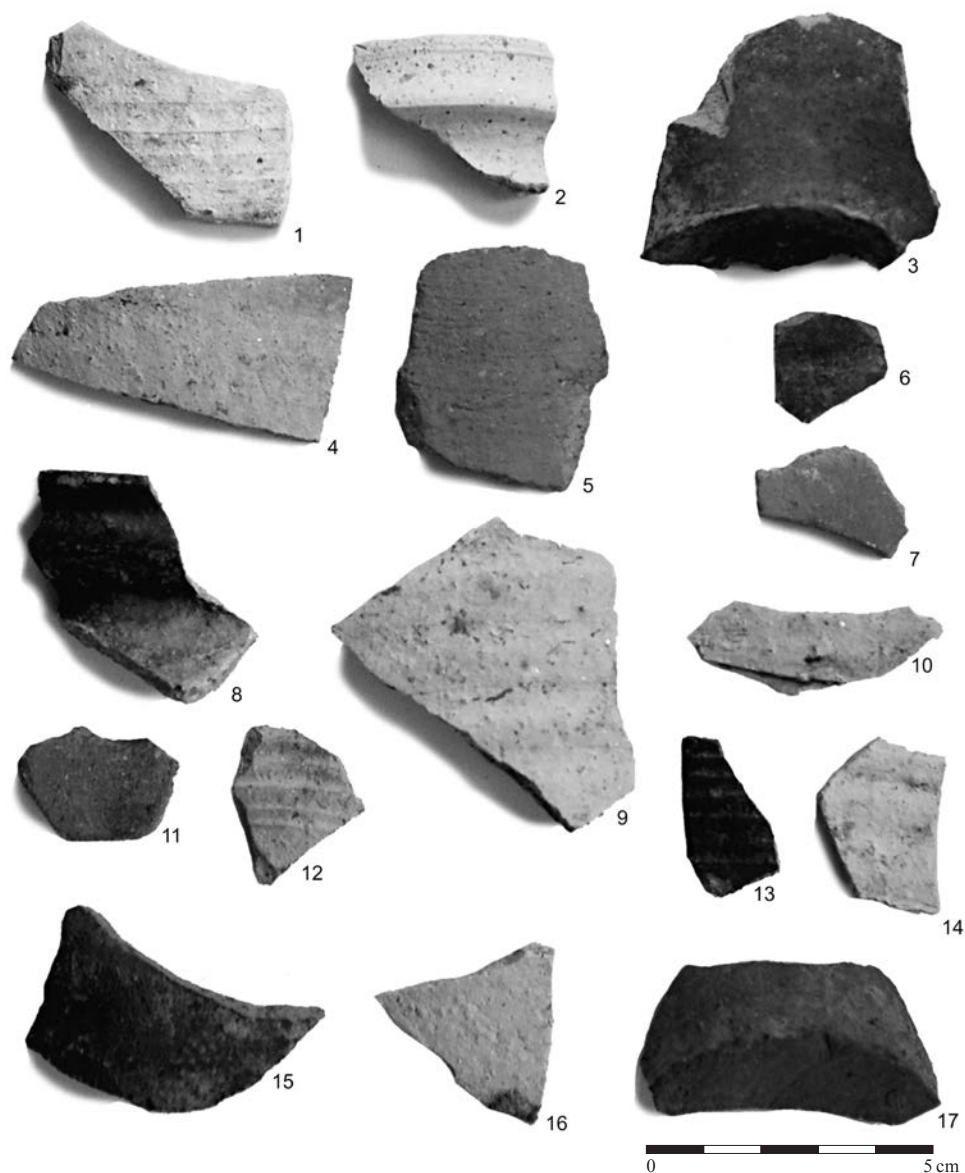
Obr. 7. Kremnica – Mincovňa Kremnica. Výskum v rokoch 2013–2014. Miestnosť A, pohľad od juhozápadu. Vpravo múr 5 – mestská hradba, vľavo múr 6 – západný múr barbakanu. Foto K. Kučeráková.

Abb. 7. Kremnitz – Kremnitzer Münzhaus. Grabung von 2013–2014. Raum A, Blick von Südwest. Rechts Mauer 5 – Stadtmauer, links Mauer 6 – Westmauer der Barbakane. Foto K. Kučeráková.

Počas výstavby bol zapustený do žltého ílovitého podlažia. Múr 6 predstavuje základové murivo západného múru barbakanu, pravdepodobne z druhej štvrtiny 16. storočia.

Ďalšia stredoveká architektúra pochádza z miestnosti B, ktorá leží severne od miestnosti A a preskúmala sa do hĺbky približne 90 cm. Pod betónovou podlahou sa tu našlo žlté ílovité podlažie, miestami prestúpené premiešanou zásypovou vrstvou. V juhozápadnom rohu miestnosti sa odkrylo tehlové technologické zariadenie z 20. storočia s vaňami s betónovým poterom. Tento objekt sčasti prekryval múr 4 (obr. 6), ktorý bol na dvoch miestach porušený a tvoril tak tri samostatné bloky (obr. 9). Postavený bol z lomového kameňa rôznych rozmerov. Východný blok múru 4 mal rozmery $1,7 \times 1,3$ m. Jeho doložená výška je 55 cm. Najmenší, stredný blok múru má rozmery $1,1 \times 1$ m a jeho zdokumentovaná výška je 50 cm. Západný blok muriva má rozmery $1,2 \times 2,7$ m a doložil sa do výšky 60 cm. Jeho základová špára pri výkopových prácach nebola zachytená. Múr možno interpretovať ako severný základ budovy postavenej po roku 1767, ktorá bola zrejme vybudovaná v priestore niekdajšej bránky pre peších medzi severným cípom mincovne a západným múrom Hornej brány. Na múr 4 sa bezprostredne napájala ďalšia budova a teda tento priechod bol v čase stavby múru 4 pravdepodobne znefunkčnený.

V severnej časti skúmaného východného krídla sa do hĺbky približne 90 cm preskúmala miestnosť C. Ide o priestor rozdelený priečkami datovanými po roku 1918, ktoré boli pred začiatkom stavebných prác zbúrané. Pod betónovou podlahou sa tu nachádzali rovnaké vrstvy ako v miestnosti B. Do geologickej vrstvy tu boli vsadené dve betónové vane s tehlovým obloženíom, ktoré predstavujú pozostatky technologického zariadenia. Na severnú betónovú vaňu sa pripájal múr D, ktorý pozostával z dvoch samostatných častí. Pochádza z obdobia po výstavbe predmetného priestoru. Jeho západná časť so severojužnou orientáciou prekryvala a poškodila pozostatky stredovekej architektúry – múru 3, ktorý sa nachádza v severozápadnej časti miestnosti (obr. 6, 10). Pozostáva z väčších a menších lomových kameňov, spájaných maltou. Jeho rozmery sú $2,4 \times 3,1$ m a jeho maximálna výška doložená pri archeologickom výskume dosahuje približne 40 cm. Základová špára múru 3 nebola v preskúmanej hĺbke zachytená. Ide o základové murivo, konkrétne juhozápadné nárožie veže barbakanu z druhej štvrtiny 16. storočia.

Obr. 8. Kremnica – Mincovňa Kremnica. Miestnosť A. Výber stredovekej keramiky z tmavošedej zásypovej vrstvy múru 5. Foto K. Kučeráková.

Abb. 8. Kremnitz – Münzhaus. Raum A. Auswahl mittelalterlicher Keramik aus der dunkelgrauen Verfüllungsschicht von Mauer 5. Foto K. Kučeráková.

V najsevernejšej časti skúmaného východného krídla mincovne sa torzá stredovekej architektúry objavili v miestnostiach D a E, ktoré boli po roku 1918 oddelené priečkou, odstránenou pred začiatkom výkopových prác v roku 2013. Tento priestor sa znižoval do hĺbky ca 95 cm. Pod betónovou podlahou sa v juhozápadnej časti miestnosti E pri múre 1 a múre 2 nachádzala vrstva tehlovej drviný prikrývajúca žlté ílovité podložie. Doň boli okrem početných recentných zásahov vsadené štyri kvadratické betónové vane. Po odstránení najjužnejšie položenéj vane sa podarilo odkryť zvyšky stredovekej architektúry (obr. 6). Severnejšie uložený múr 1 z lo-

mového kameňa spájaného maltou sa nachádza pri západnom múre miestnosti E (obr. 11). Má rozmery $2,2 \times 3,1$ m a jeho maximálna zdokumentovaná výška bola 50 cm. Múr je orientovaný smerom zo severozápadu na juhovýchod. Ďalším dokladom stredovekej zástavby je múr 2, ktorý čiastočne zasahuje aj do miestnosti D (obr. 12). Táto architektúra bola takisto postavená z lomového kameňa spájaného maltou, sú v nej však zabudované aj veľké okruhliaky. Jej rozmery sú $2,2 \times 2$ m a jeho maximálna doložená výška je takmer 70 cm. Oba múry boli výrazne poškodené výstavbou severného traktu mincovne a priečok medzi miestnosťami a takisto aj betónovými vaňami. Múr 1 predstavuje základové murivo jej západnej steny veže barbakanu a múr 2 predstavuje základové murivo jej západnej steny. Nepravidelný tvar múru 2 indikuje okrem neskorších stavebných úprav azda prestavbu, resp. stabilizáciu západného vstupu do veže. Barbakan je datovaný do druhej štvrtiny 16. storočia a jeho zánik sa spája s obdobím pred výstavbou severného traktu mincovne (medzi rokmi 1882–1889).

Ďalším preskúmaným priestorom bolo severné nádvorie. ZemnÉ práce boli najprv sústredené v štrnástich sondách pätiék pre novopostavenú halu. Skúmali sa do maximálnej hĺbky 1,7 m. V nich a aj v ďalších miestach nádvoría sa pod súčasnou kamennou podlahou našlo štrkové lôžko, prekrývajúce planírované vrstvy, pod ktorými sa miestami zdokumentovalo aj žlté ílovité podložie. Okrem uvedeného sa našlo aj niekoľko ďalších novovekých objektov, ktoré zrejme súvisia s prestavbou mincovne koncom 19. storočia. V sonde pätky 13, ktorá sa nachádzala v južnej časti nádvoría pri kotolní, sa v profile našli sekundárne využité, profilované kamenné architektonické články. Zrejme pochádzajú z ostení okien (obr. 13).

Výskum v roku 2010

Pod vedením J. Beljaka sa v roku 2010 realizoval výskum vo východnej časti južného nádvoría z dôvodu uloženia pätiék pre strojné zariadenia kováčne a realizovania výkopov pre uloženie

Obr. 9. Kremnica – Mincovňa Kremnica. Výskum v rokoch 2013–2014. Miestnosť B (zástavba v juhozápadnej časti barbakanu), pohľad zo severovýchodu. Múr 4. Foto K. Kučeráková.
Abb. 9. Kremnitz – Kremnitzer Münzhaus. Grabung von 2013–2014. Raum B (Bebauung im Südwestteil der Barbakane), Blick von Nordosten. Mauer 4. Foto K. Kučeráková.

Obr. 10. Kremnica – Mincovňa Kremnica. Výskum v rokoch 2013–2014. Miestnosť C, pohľad zo západu. Múr 3 (juhozápadné nárožie veže barbakanu). Foto K. Kučeráková.

Abb. 10. Kremnitz – Kremnitzer Münzhaus. Grabung von 2013–2014. Raum C, Blick von Westen. Mauer 3 (Südwestecke des Barbakanenturms). Foto K. Kučeráková.

Obr. 11. Kremnica – Mincovňa Kremnica. Výskum v rokoch 2013–2014. Miestnosť D/E, pohľad zo severovýchodu. Múr 1 (v popredí) a múr 2 (v pozadí; základové murivo veže barbakanu). Foto K. Kučeráková.

Abb. 11. Kremnitz – Kremnitzer Münzhaus. Grabung von 2013–2014. Raum D/E, Blick von Nordosten. Mauer 1 (im Vordergrund) und Mauer 2 (im Hintergrund; Fundamentmauerwerk des Barbakanenturms). Foto K. Kučeráková.

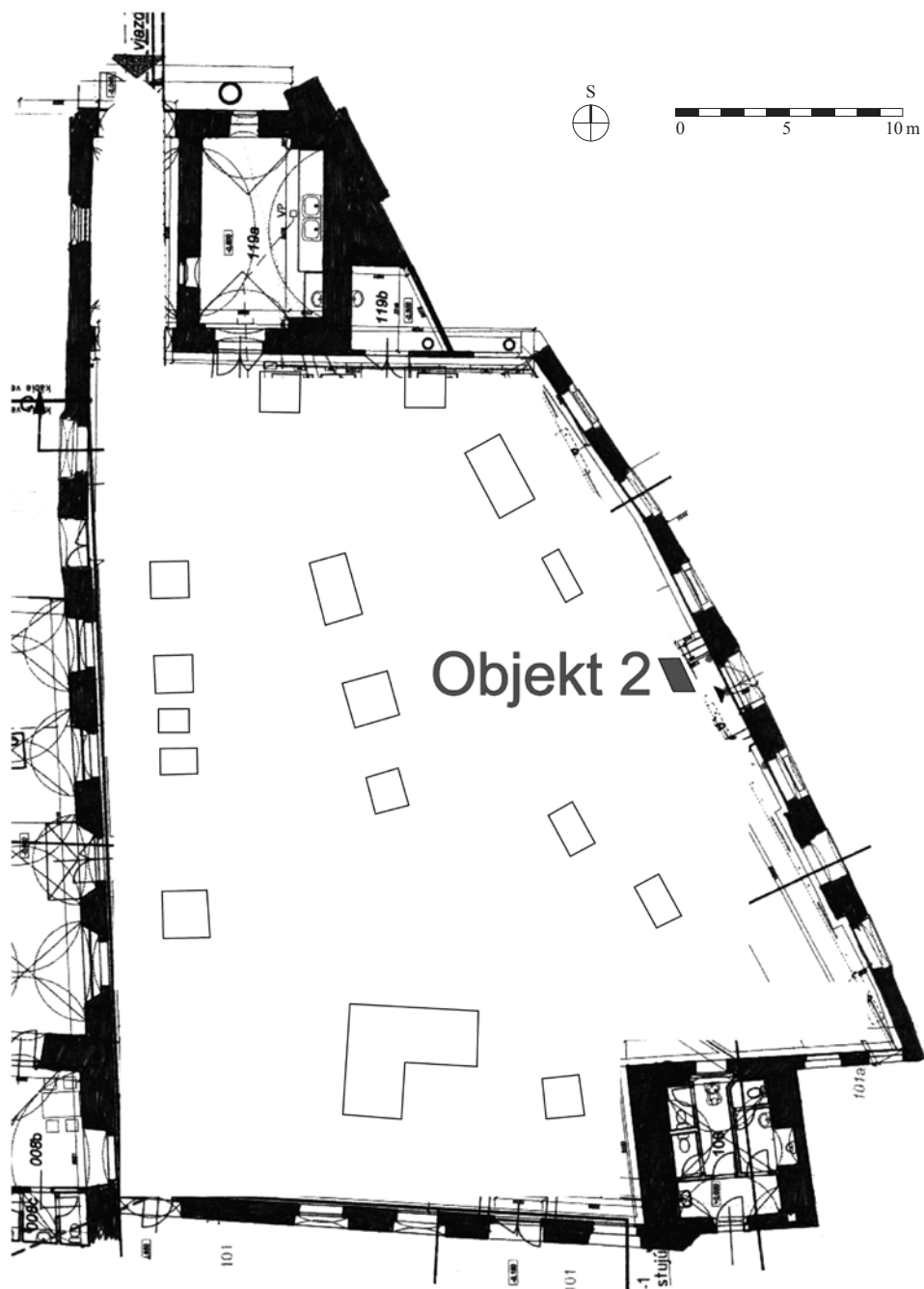
Obr. 12. Kremnica – Mincovňa Kremnica. Výskum v rokoch 2013–2014. Miestnosť A pri pohľade z východu. Múr 2 (základové murivo veže barbakanu). Foto K. Kučeráková.
 Abb. 12. Kremnitz – Kremnitzer Münzhaus. Grabung von 2013–2014. Raum A aus östlicher Richtung. Mauer 2 (Fundamentmauerwerk des Barbakanenturms). Foto K. Kučeráková.

Obr. 13. Kremnica – Mincovňa Kremnica. Výskum v rokoch 2013–2014. Severné nádvorie, sonda pätky 13. Profillované ostenia okien v severnom profile. Foto K. Kučeráková.
 Abb. 13. Kremnitz – Kremnitzer Münzhaus. Grabung von 2013–2014. Nördlicher Hof, Sondierschnitt von Fuß 13. Profilierte Fensterlaibung im nördlichen Profil. Foto K. Kučeráková.

kanalizácie (obr. 14; Beljak–Kučeráková 2010). Počas výkopových prác tu bol okrem hnuťelných archeologických nálezov odkrytý aj stredoveký múr spájaný vápenatou maltou (objekt 2; obr. 15). Ide o 1,2–1,3 m hrubý objekt, odkrytý do výšky ca 50 cm. Doložil sa v hĺbke približne 1,6 m od pôvodnej nivelety nádvorja. Nachádza sa 1,8 m západne od východnej línie strednej časti nádvorja. V tejto časti sa hĺbila kanalizačná ryha SSZ–JJV orientácie. Napriek úzkej ryhe a skromným rozmerom objaveného torza možno konštatovať, že múr mal pôvodne východozápadnú orientáciu. Smerom na východ sa strácal pod východným krídlom mincovne a smerom na západ pod vrstvou makadamu, kde sa jeho pokračovanie nepodarilo doložiť. Je možné, že bol zničený počas výstavby priemyselných zariadení mincovne v druhej polovici 20. storočia. Múr bol založený v žltom ílovitom podloží.

Uvedený objekt sa nachádza na nádvorí tzv. nového komorského dvora, ktorý bol vystavaný pred rokom 1434. Ide o pôvodne jednotraktové budovy zoskupené na stranách uzavretého dvora v juhovýchodnej časti mincovne. Stredoveký múr odkrytý archeologickým výskumom leží pri murive z obdobia od 16. storočia (najmä okolo roku 1548) až do 17. storočia.

Obr. 14. Kremnica – Mincovňa Kremnica. Výskum v roku 2010. Lokalizácia objektu 2 v priestore tzv. nového komorského dvora. Autor J. Beljak.

Abb. 14. Kremnitz – Kremnitzer Münzhaus. Grabung von 2010. Lokalisierung von Objekt 2 im Bereich des sog. Neuen Kammerhofs. Erstellt von J. Beljak.

Obr. 15. Kremnica – Mincovňa Kremnica. Výskum v roku 2010. Pohľad zo severovýchodu. Objekt 2/2010 v ryhe pre kanalizáciu. Foto J. Beljak.

Abb. 15. Kremnitz – Kremnitzer Münzhaus. Grabung von 2010. Blick von Nordosten. Objekt 2/2010 in der Kanalisationsrinne. Foto J. Beljak.

Časť východnej línie nádvorja, ležiaca severne od preskúmaného objektu, bola prestavovaná aj v prvej polovici 19. storočia. Južná časť chodby pozdĺž východnej línie dvora bola pristavaná medzi rokmi 1767–1855. V rovnakom období bola uprostred nádvorja vybudovaná rozmerná fontána a vznikol aj priamy prejazd medzi novým komorským dvorom a severným dvorom budovy. Štruktúra architektúry naznačuje jeho stredoveký pôvod, nemožno však celkom vylúčiť, že ide o pozostatok z obdobia neskorších prestavieb.

Okrem vyššie uvedeného sa v roku 2010 odkryl v miestnosti v severnom cípe nového komorského dvora opracovaný kamenný blok s takmer pravidelným pôdorysom, ktorý mal na južnej stene pravidelný zárez. Rozmery kameňa boli ca $1,5 \times 1,5 \times 1,35$ m. Vzhľadom na absenciu akýchkoľvek huteľných nálezov sú jeho datovanie i funkcia otáznе.

Záver

Archeologickým výskumom v Mincovni Kremnica v rokoch 2010 a 2013–2014 sa doložila torzálna stredoveká a novoveká architektúra. Cieľom bolo interpretovať jednotlivé objekty v severozápadnej časti stredovekého mestského opevnenia Kremnice. Podarilo sa pritom identifikovať základový múr stredovekej fortifikácie, datovanej do prvej štvrtiny 15. storočia. Ide o koncový úsek hradby západne od jeho napojenia na Hornú bránu. V zásype tohto múru sa nachádzala stredoveká keramika. Ďalším objektom, ktorého zvyšky sa podarilo zdokumentovať, je tzv. Horná brána hranolového tvaru. Datuje sa do obdobia výstavby mestského opevnenia. Renesančný barbakan postavený okolo Hornej brány zosilnil obranu príľahlej fortifikácie pravdepodobne v druhej štvrtine 16. storočia. Archeologickým výskumom sa podarilo doložiť múr západnej línie predbráňa v mieste jeho pripojenia na mestskú fortifikáciu a tiež zvyšky veže

barbakanu. Základy severného múru budovy pristavanej k západnému múru Hornej brány pochádzajú zo stavby, ktorá vznikla po roku 1767. V tomto priestore sa pôvodne nachádzala pravdepodobne bránka pre peších. Ďalšie stredoveké architektúry sa zdokumentovali vo východnej a severnej časti takzvaného nového komorského dvora.

Uvedené torzá, odkryté archeologickým výskumom, boli strhnuté kvôli prestavbe mincovne v rokoch 1882–1889. Objekty továrne pôvodne kopírovali mestské hradby v severozápadnej časti námestia. Pri rozširovaní nové priestory mincovne zabrali pozemok medzi bývalou hradbou a potokom a prekonalí pôvodnú líniu mestského opevnenia. Z tohto obdobia sa počas archeologického výskumu doložili takmer vo všetkých miestnostiach východného krídla severného traktu mincovne novoveké objekty.

Na záver by sa autori článku chceli poďakovať za dobrú spoluprácu a ústretovosť personálu Mincovne Kremnica.

Literatúra

- BELJAK, J.–KUČERÁKOVÁ, K., 2010: Kremnica, mincovňa – Žiar nad Hronom. Výskumná správa AÚ SAV 17234. Nitra.
- 2014: Kremnica – Mincovňa. Výskumná správa AÚ SAV 18565. Nitra.
- DVOŘÁKOVÁ, V.–HUSOVSKÁ, E., 1988: Príspevok k urbanisticko-architektonickému vývoju a ochrane bývalého slobodného kráľovského mesta Kremnica, Monumentorum Tutela 13, 138–164.
- FILLOVÁ, E., 1986: Kremnica barbakán, pamiatkový výskum, nepubl. rkp. uložená v archíve KPÚ Banská Bystrica, sign. T 34.
- HAAS KIANIČKA, D., 2014: Kremnica. Mesto klenotov. Od počiatkov do polovice 17. storočia. Encyklopedický sprievodca dejinami mesta. 1. zväzok. Budmerice.
- HORÁK, J., 1965: Kremnická mincovňa. Banská Bystrica.
- HOŠŤO, J., 1983: Historickoarcheologický výskum NKP Kremnica-hrad, nálezová správa uložená v archíve KPÚ Banská Bystrica, sign. T 2026.
- 2007: Výskumná dokumentácia archeologického výskumu na mieste stavby: Rekonštrukcia komunikácie Kutnohorská ulica, Kremnica – v pamiatkovej rezervácii Kremnica, nepubl. rkp. uložená v archíve KPÚ Banská Bystrica, bez sign.
- CHMELÍK, J.–KIANIČKA, D.–KAMHALOVÁ, M., 2005: Mincovňa Kremnica. Stručný sprievodca históriou kremnickej mincovne. Žilina.
- KAZIMÍR, Š., a kol., 1978: Kremnická mincovňa. Martin.
- KRIŽANOVÁ, Š., 1947: Kremnica. Výpis zo súkromného listu, výskumná správa AÚ SAV v Nitre, č. 256/1947.
- LAMOŠ, T., 1969: Vznik a počiatky banského a mincovného mesta Kremnice 1328–1430. Banská Bystrica.
- MALČEK, R.–KUČERÁKOVÁ, K., 2011: Kremnica. Štefánikovo námestie – kostol, výskumná správa AÚ SAV v Nitre, č. 17434.
- MIŇO, M., 2011: Niekoľko postrehov k fortifikačným prvkom miest stredoslovenskej banskej oblasti – Einige Beobachtungen zu Elementen von Befestigungsanlagen mittelalterlicher Bergbaustädte, AH 36, 289–302.
- ORIŠKO, Š., 1984: Kremnica. Pamiatková rezervácia. Bratislava.
- PAULINYI, O., 1965: Die Edelmetallproduktion der niederungarischen Bergstädte, besonders jene von Schemnitz in der Mitte des 16. Jahrhunderts. In: *Nouvelles Études historiques*, vol. I, 181–196. Budapest.
- ŠÁŠKY, L., 1968: Kremnica. Umeleckohistorické pamiatky na Slovensku. Bratislava.

Zusammenfassung

Die archäologische Grabung im Kremnitzer Münzhaus von 2010–2014

Kremnitz (Kremnica) wurde am siebzehnten November 1328 als Stadt konstituiert, wobei sich dieses Datum vielmehr noch auf die Gründung der städtischen Münzprägestätte bezieht, die im Laufe ihrer Existenz mehrmals umgebaut wurde und bis heute in Betrieb ist. Größere bauliche Veränderungen hängen mit dem Zeitraum zwischen 1882–1889 zusammen, als das Obere

Stadttor, die zu diesem gehörende Barbakane sowie ein daran angrenzender Abschnitt der Stadtmauer abgerissen wurde (Abb. 1). Die Überreste der genannten Bauten wurden in den Jahren 2013–2014 freigelegt. Auch im Jahr 2010 erfolgte im Kremnitzer Münzhaus eine archäologische Grabung, deren Durchführung unter der Leitung der Verfasser des vorliegenden Beitrags J. Beljak und K. Kučeráková stand.

Sigismund von Luxemburg verfügte im Jahr 1405, dass Königsstädte Stadtbefestigungen zu errichten hätten. In der Bergbauregion reagierte lediglich Kremnitz auf diese Anregung und ließ die Stadtmauer offenbar in den Jahren 1405–1426 errichten. Die Befestigung besteht aus Bruchsteinen und Flusskiesel städtischer Provenienz und erreicht eine Höhe von 12 m. Von außen wurde sie durch Bäche (südlicher und westlicher Teil) oder durch einen Graben (östlicher Teil) geschützt. Die Stadtmauer wurde nie durch einen Zwinger verstärkt. Die Stadtbefestigung umfasst das Untere, das Obere und das Neusohler Tor. Durch die Befestigung wurde der von 38 mit Häusern bebauten Parzellen umgebene, fast rechteckige Marktplatz umgrenzt.

Während der in den Jahren 2010–2014 durchgeführten archäologischen Grabung konnten im Kremnitzer Münzhaus die Überreste von Objekten freigelegt werden, die Bestandteil der Stadtbefestigung waren. Ein Fundamenttorso der mittelalterlichen Befestigung ist in Raum A belegt (Mauer 5; Abb. 6, 7). Es handelt sich dabei um einen Abschnitt der Stadtmauer westlich von ihrem Anschluss an das Obere Tor, wo sich das Fußgängertor befand (Abb. 4). Die Mauer umgrenzte den nordwestlichen Teil des Münzhauses, wo dessen westlicher und östlicher Flügel zipfelförmig zusammenliefen und sich Futterkammern und ein Holzlager befanden. Der in den Jahren 2013–2014 entdeckte Torso umgrenzte von nordwestlicher Seite her ursprünglich den Stall des Münzhauses. Östlich von der entdeckten Architektur befand sich die zum südlichen Teil des Oberen Tores führende Ausfahrt aus dem zweiten, nördlichen Hof.

Wegen des höheren Verkehrsaufkommens wurde dieser Teil der Befestigung im Jahr 1872 zusammen mit dem Oberen Tor saniert (Abb. 2), was anschließend den 1882–1889 erfolgten Umbau des Werks ermöglichte. Das Obere Tor hatte einen ähnlichen Charakter wie das auch heute noch existierende Untere Tor. Es handelt sich um ein prismenförmiges Turmobjekt mit einem von außen durch ein Fallgitter und von innen durch Tore geschlossenen Durchgang.

Sein Aussehen wurde auf einem Ölgemälde des akademischen Malers Vojtech Angyal, der entschieden gegen den Abriss des Unteren Tors vorging, sowie auf zeitgenössischen Fotografien (Abb. 3, 4) festgehalten. Überreste des Tors wurden bereits durch eine von Jozef Hoššo geleitete archäologische Grabung in der Kutnohorská-Straße belegt. Während der in den Jahren 2013–2014 durchgeführten Grabung wurde der vom Oberen Tor zum nördlichen Zipfel des Gebäudes führende Abschnitt des Stadttores nachgewiesen. Dabei handelt es sich um den nordöstlichen Teil von Mauer 5.

Außer der Verstärkung der Stadtmauer errichtete die Stadt vor dem Unteren und dem Oberen Stadttor noch Renaissancebarbakanen. Sie entstanden in der gefährlichen Zeit der Türkeneinfälle nach der Schlacht bei Mainz.

Turmreste der Barbakane des Oberen Tors wurden bei der Grabung von 2013–2014 nachgewiesen (Mauern 1–3; Abb. 6, 10–12). Da es scheint, dass Mauer 6 (Abb. 6, 7) in Richtung Barbakanentor verlief und zugleich eine ähnliche Bauweise wie der belegte Torso der Barbakane hat (Mauern 1–3), ist es wahrscheinlich, dass sie das Fundamentmauerwerk der westlichen Flucht des Vortors an der Stelle darstellt, an welcher dieses an die Stadtbefestigung angeschlossen war.

Der Blick aus dem Innern dieses Vortors auf die Nordfassade des Oberen Tors ist auf einer zeitgenössischen Fotografie erhalten geblieben (Abb. 3). Auf einer weiteren Fotografie (Abb. 4) sind wahrscheinlich mit dem Abriss des Tors beginnende Arbeiter zu sehen. Darüberhinaus existiert noch eine Fotografie, auf welcher die Abrissarbeiten des Barbakanenturms festgehalten werden (Abb. 5).

Am nordwestlichen, das Münzhaus umgebenden Teil der Stadtbefestigung wurde ein von außen angebautes Gebäude in den westlichen inneren Teil der Barbakane integriert (Abb. 3, 4). Sein Dach fiel schräg von der Westmauer des Oberen Tors nach Westen hin ab und nahm von östlicher Seite her fast dessen ganze Breite ein. Es ist wahrscheinlich, dass das Fundament dieses

Baus während der Grabung von 2013–2014 in Raum B entdeckt wurde und man es mit Mauer 4 identifizieren kann. Diese stellt das Fundament der Nordmauer des genannten Baus dar, an die ein weiteres Gebäude anschloss.

An der Stelle, an welcher später das durch Mauer 4 belegte Gebäude errichtet worden war, hatte sich höchstwahrscheinlich das Fußgängertor befunden. Dieses Tor konnte jedoch bereits vor dem zwischen 1882 und 1889 erfolgten Umbau des Münzhauses nicht mehr in Betrieb gewesen sein. Man kann festhalten, dass der betreffende Bau nach 1767 errichtet worden war und Ende des 19. Jahrhunderts beim Umbau des Münzhauses verschwand.

Daneben ist es im Jahr 2010 gelungen, eine weitere Torsalarchitektur freizulegen. Dabei handelt es sich um eine Mauer (Objekt 2; Abb. 14, 15) im östlichen Teil des sogenannten neuen Kammerhofs (d.h. um den ältesten Teil des Münzhauses). Die Struktur der Architektur deutet auf einen mittelalterlichen Ursprung hin, jedoch kann insgesamt nicht ausgeschlossen werden, dass es sich dabei um ein Überbleibsel aus der Zeit späterer Umbauten handelt. Darüberhinaus wurde im Jahr 2010 in einem Raum im nördlichen Zipfel des neuen Kammerhofs ein bearbeiteter Steinblock mit fast regelmäßigem Grundriss freigelegt, dessen Datierung vorerst fraglich ist.

Mgr. Kristína **Kučeráková**, PhD., Archeologický ústav SAV, Vysunuté pracovisko Zvolen, Štúrova 2, SK 960 53 Zvolen, Slovenská republika, *kristina.kucerakova@savba.sk*

PhDr. Ján **Beljak**, PhD., Archeologický ústav SAV, Vysunuté pracovisko Zvolen, Štúrova 2, SK 960 53 Zvolen, Slovenská republika, *beljak@savzv.sk*